

Warsztat pracy nauczyciela języka angielskiego zawodowego

DOI: 10.47050/jows.2022.2.79-84

Powstało już wiele wartościowych opracowań o warsztacie pracy nauczycieli języków obcych, ale trudno znaleźć rozprawy poświęcone warsztatowi pracy nauczycieli języków obcych zawodowych (JOZ). Zmiany wprowadzone w szkolnictwie zawodowym podnoszą rangę przedmiotu, ale próżno szukać jakichkolwiek form wsparcia dla nauczycieli języków zawodowych w technikach i szkołach branżowych. Jak nauczyciel JOZ może pracować nad swoim warsztatem?

Język obcy zawodowy, nazywany również językiem specjalistycznym, branżowym lub ukierunkowanym zawodowo, jest obecnie obowiązkowym przedmiotem zawodowym w technikach i szkołach branżowych. Zaleca się, aby językiem obcym zawodowym w danym oddziale był ten sam język, który jest nauczany jako przedmiot obowiązkowy w ramach kształcenia ogólnego. Dlatego najczęściej mamy do czynienia z językiem angielskim zawodowym (JAZ). Przedmiot ten od wielu lat jest obecny w polskim systemie edukacji zawodowej, a mimo to nadal pozostaje tematem niszowym, niedocenianym przez wydawnictwa, a czasem nawet przez samych nauczycieli.

Zmiany w ustawie o systemie oświaty oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2019 r. (MEN 2019a) zmieniły zakres i formę egzaminu zawodowego. Obecnie część pisemna składać się będzie z 40 pytań w formie zamkniętej, a sam test uczniowie będą pisać przy komputerach, z wykorzystaniem elektronicznego systemu przeprowadzania egzaminu zawodowego. Nowa podstawa programowa kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego wprowadziła na egzamin język obcy zawodowy, ale także zmieniła zapisy odnośnie do samego JOZ. Zostały one dostosowane do zapisów podstawy programowej w zakresie języka obcego nowożytnego w kształceniu ogólnym. Stara podstawa programowa kształcenia w zawodach umiejscawiała JOZ w efektach kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów. Było to zaledwie pięć krótkich i dość ogólnych punktów. Tymczasem nowa podstawa lokuje JOZ w efektach kształcenia dla poszczególnych kwalifikacji oraz podaje kryteria weryfikacji tychże efektów. Mammy tutaj do czynienia z sześcioma rozbudowanymi efektami kształcenia, a do każdego z nich przynależy od jednego do sześciu kryteriów weryfikacji. W przypadku szkoły branżowej I i II stopnia nawet podstawa programowa kształcenia ogólnego wskazuje, że lekcje języka obcego mają być nakierowane na kształcenie zawodowe. Wspomniany dokument wymienia elementy wiedzy o bezpieczeństwie i higienie pracy oraz o podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej w wymaganiach szczegółowych treści nauczania.

Przykładowe zadania w języku angielskim, jakie mogą pojawić się na egzaminie w części pisemnej, można znaleźć w informatorach o egzaminach zawodowych w zakresie poszczególnych kwalifikacji na stronie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (bit.ly/3yYrWN5).

Nie można więc w żaden sposób lekceważyć przedmiotu, który będzie miał realny wpływ na przyszłość młodzieży uczącej się w szkołach kształcących w zawodach. Gdzie zatem leży problem?

MAGDALENA ŚLAWSKA
Zespół Szkół Budowlanych w Pile

Kto powinien uczyć JOZ?

Pierwszą kwestią jest pytanie, kto powinien uczyć JOZ. Ponieważ jest to język obcy zawodowy, od razu założono, że to nauczyciele języków obcych będą nauczać tego przedmiotu. Zupełnie pominięto tutaj niezmiernie ważną kwestię, jaką jest brak fachowej wiedzy z zakresu branż oferowanych przez szkołę. Może się zdarzyć, że jeden nauczyciel języka obcego będzie prowadził zajęcia w klasach z kilku różnych branż zawodowych. Absolwenci kierunków filologicznych nie są w żaden sposób przygotowani do nauczania języka specjalistycznego. Nie dysponują odpowiednią wiedzą z zakresu metodyki czy słownictwa branżowego, co sprawia, że muszą się dokształcać samodzielnie. Mimo iż od dawna mówi się o korelacji kształcenia ogólnego i zawodowego, to tutaj działa ona tak jednostronnie, że w nauczycielach JOZ budzi zarówno obawy, jak i zniechęcenie. Dodatkowo występuje też problem z interpretacją przepisu, który na nauczycieli kształcenia zawodowego teoretycznego oraz praktycznego nakłada obowiązek odbycia szkolenia branżowego – np. u pracodawcy w wymiarze 40 godzin. Z jednej strony część osób wskazuje, że rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej (MEN 2019b) nie wymienia nauczycieli języków obcych jako tych, którzy realizują kształcenie zawodowe. Z drugiej strony JOZ jest przedmiotem zawodowym teoretycznym, a więc w myśl art. 42 ust. 2e ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (2021) nauczyciel JOZ powinien odbyć szkolenie branżowe. Obowiązek ten budzi duże kontrowersje wśród lingwistów z kilku powodów. Przede wszystkim chodzi o to, jakie korzyści takie szkolenie przyniesie nauczycielowi języka obcego. Faktycznie może pomóc w obserwacji codziennej pracy ekspertów w danej dziedzinie, ale wątpliwe jest, aby pomogło udoskonalić jego zdolności językowe czy pozwoliło pozyskać materiały w języku obcym, które można potem wykorzystać na lekcjach. Nauczyciel rysunku technicznego czy projektowania może odnieść sporo korzyści ze szkolenia odbytego w biurze projektowym, ale dla lektora JOZ będzie to ułamek wiedzy potrzebnej mu do zrealizowania przedmiotu. Zdecydowanie lepsze byłyby szkolenia w środowisku międzynarodowym, np. w firmie z zagranicznym kapitałem czy w ramach wyjazdu zagranicznego.

Podręczniki i materiały

Drugą sprawą jest brak odpowiednich podręczników. Jeśli przyjrzymy się dostępnym pozycjom, zauważymy, że chociaż tytułów systematycznie przybywa, nie są one stworzone z myślą o polskiej szkole, a raczej o prywatnych kursach. Mimo że popyt na takie podręczniki jest duży, to rynek zbytu jest zbyt mały. Ciekawy wyjątek stanowią materiały cyfrowe na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej (zpe.gov.pl/), które zostaną omówione w dalszej części artykułu. Sytuację doskonale obrazuje prosty przykład. Repetytorium maturalne z języka angielskiego może być wykorzystane w każdym typie szkoły ponadpodstawowej. Według GUS w roku szkolnym 2019/2020 w liceach i technikum uczyło się łącznie ponad 1 400 000 osób i każda z nich docelowo mogła być nabywcą repetytorium. Podręcznik, który zostałby stworzony na potrzeby polskiego technikum, a więc byłby dostosowany do podstawy programowej kształcenia w danym zawodzie tak, aby przygotowywał do egzaminu zawodowego, miałby szansę znaleźć nabywców jedynie w szkołach zawodowych – technikum i ewentualnie w szkołach branżowych, kształcących fachowców w danym zawodzie. Dla przykładu, na najpopularniejszym kierunku na poziomie technikum, tj. na kierunku technik informatyk, we wspomnianym okresie kształciło się niewiele ponad 110 000 osób. Drugi najpopularniejszy kierunek to technik logistyk z niespełna 62 000 uczniów. Widać zatem kolosalną różnicę, a jeśli dodamy do tego koszty stworzenia podręcznika (wynagrodzenia autorów i konsultantów, pracowników technicznych, zakupy licencji do zdjęć i grafik, druk itp.), okaże się, że jest to po prostu nieopłacalne. W rezultacie w tej chwili jest zaledwie kilka podręczników do języka obcego zawodowego, które dostosowano do nowej podstawy programowej – i trudno oczekiwać pojawienia się nowych.

Naturalną konsekwencją powyższej sytuacji jest to, że wydawnictwa nie inwestują w opracowanie metodyczną dla takich książek, tj. nie tworzą interaktywnych podręczników (tzw. *digibook* lub *onebook*), gotowych programów nauczania, dodatkowych ćwiczeń, nagrań audio lub wideo, nie zatrudniają specjalistów z zakresu metodyki nauczania języków branżowych, nie organizują szkoleń, a nauczyciele JOZ są pozostawieni sami sobie. Są niejako zmuszeni nie tylko do dokształcania się we własnym zakresie, ale też do samodzielnego tworzenia materiałów z tematyki, o której często mają nikłe pojęcie. W tym miejscu warto zauważyć, że przykładowe pytania z JOZ na egzaminie zawodowym, które można znaleźć w informatorych, są bardzo szczegółowe. Z kolei sugerowana liczba godzin przeznaczonych na realizację JOZ to 30 godzin na każdą kwalifikację wyodrębnioną w danym zawodzie, z zakresu której uczeń będzie zdawał egzamin zawodowy. Nauczyciel musi zatem w trakcie 30 lekcji przekazać uczniom w języku obcym wiedzę specjalistyczną, którą zdobyli oni wcześniej w ciągu kilkuset godzin zajęć na przedmiotach zawodowych. Mamy do czynienia z sytuacją trudną, stawiającą pedagoga przed niemal niemożliwym zadaniem. Jak więc mają radzić sobie nauczyciele JOZ?

Warsztat pracy – od czego zacząć?

Jako osoba z kilkunastoletnim doświadczeniem w nauczaniu języka angielskiego zawodowego wiem, że najlepiej zacząć pracę nad własnym warsztatem od podstaw, czyli od zapoznania się z odpowiednimi dokumentami. Kluczowe są tutaj podstawa programowa nauczania w danym zawodzie (MEN 2019a), dostępna również na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji, oraz informatory (dostępne na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej). To pozwoli nam zrozumieć, czego dokładnie mamy uczyć, jakie zagadnienia realizować oraz jakie efekty kształcenia osiągnąć. Posiadając tę wiedzę, możemy spokojnie zaplanować tematy lekcji – ciągle mając w pamięci, iż dysponujemy bardzo ograniczonym czasem. W razie jakichkolwiek wątpliwości dobrze jest poprosić o pomoc nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy doskonale orientują się w poszczególnych kwalifikacjach i zakresie materiału, który te obejmują. Trudno jednak wymagać, aby za nas tworzyli rozkłady materiału. Będą natomiast doskonałymi doradcami i wskażą najważniejsze treści programowe.

O ile kwestia tego, czego mamy nauczać, jest stosunkowo prosta do zweryfikowania, to problem z materiałami jest o wiele bardziej złożony. Nie da się ukryć, że nauczyciele języków obcych są bardzo rozpieszczani przez wydawnictwa, które publikując nowe podręczniki, prześcigają się w tworzeniu dodatkowych materiałów i aplikacji bezpłatnie udostępnianych zarówno uczniom, jak i pedagogom. Standardem są już cyfrowe odwziewiedlenia książek czy bezpłatne egzemplarze okazowe i zestawy nauczycielskie. Jeśli przygotowujemy młodzież do egzaminu ósmoklasisty czy egzaminu maturalnego, możemy wybierać spośród dziesiątków tytułów. W przypadku JOZ nie można liczyć na wiele. To samo dotyczy materiałów, takich jak np. nagrania do podręcznika, klucz odpowiedzi, dodatkowe ćwiczenia. Często jest tak, że nauczyciel musi je zakupić dodatkowo lub takie materiały nie istnieją. Zostajemy zatem bez opracowanych materiałów w formie podręcznika do pracy, nie wiedząc, co robić dalej. Jest to też nierzadko moment, w którym lektor przeżywa największe wątpliwości – problemy się piętrzą, a rozwiązania nie widać.

Uniwersalne tematy

Warto pamiętać, że istnieją uniwersalne tematy, które zawsze można poruszyć na lekcjach JOZ. Są to: bezpieczeństwo i higiena pracy, przygotowywanie dokumentów aplikacyjnych oraz rozmowa kwalifikacyjna. Zdaję sobie sprawę, że dwa ostatnie mogą się wydawać kontrowersyjne w świetle informacji o nowym egzaminie zawodowym, jednak chciałabym zwrócić uwagę na bardzo istotny zapis podstawy programowej, a mianowicie, że nauczyciele wszystkich obowiązkowych zajęć z zakresu kształcenia zawodowego powinni wspomagać

uczniów w nabywaniu kompetencji społecznych oraz personalnych. Odgrywanie scenek takich jak rozmowa o pracę może być tutaj bardzo przydatne. Podobnie jak tworzenie CV i listu motywacyjnego, które powinny przedstawić pracodawcy nasze umiejętności i kompetencje. Z założenia chcemy przygotować naszych uczniów do pracy na rynku międzynarodowym, więc uzasadnione jest także przybliżenie im rynku pracy np. w Wielkiej Brytanii (jeśli uczymy języka niemieckiego zawodowego, to możemy skoncentrować się na rynku pracy w Niemczech czy Austrii), a także kultury danego kraju w kontekście rynku pracy. Jest to niezwykle ważne, gdyż rzeczy, które w Polsce uznawane są za oczywiste, nie muszą takimi być w innych krajach – choćby kwestia wynagrodzeń. W Polsce normą jest podawanie zarobków miesięcznych, tymczasem w Wielkiej Brytanii preferuje się podawanie stawek godzinowych, tygodniowych bądź rocznych.

Jeżeli natomiast chodzi o lekcje związane z BHP, to w zawodach w ramach jednej branży będą one bardzo podobne lub takie same. Przykładowo w zawodach z branży budowlanej warto omówić znaki informacyjne, ostrzegawcze, zakazu i nakazu, tak aby uczeń potrafił je zinterpretować i krótko wyjaśnić ich znaczenie w języku obcym. Bazując na informatorach, wnioskuję, że temat ten jest ważny, ponieważ niemal w każdym informatorze wśród przykładowych zadań są właśnie te z zakresu BHP.

Materiały, po które warto sięgnąć

Gdy chcemy zacząć lekcje z konkretnych tematów, z pomocą przychodzi nam Zintegrowana Platforma Edukacyjna (zpe.gov.pl/), na której znajdziemy gotowe lekcje języka angielskiego zawodowego do każdego zawodu. Można je wykorzystać zarówno w trakcie nauki stacjonarnej, jak i zdalnej. Platforma oferuje materiały w wersji cyfrowej, osadzone na stronie internetowej – nie można ich pobrać. Lekcje są niezwykle rozbudowane – towarzyszą im filmy i liczne ćwiczenia. Każdy film możemy obejrzeć w kilku wersjach, np. standardowej, z napisami lub z narratorem. Po nagraniu mamy do dyspozycji serię zadań sprawdzających zrozumienie filmu, znajomość słownictwa, ale też gramatykę. Ponadto na końcu każdej lekcji znajdziemy słowniczek angielsko-polski. ZPE pozwala na spokojne przeprowadzenie kilku godzin lekcyjnych w sposób angażujący i efektywny. Dodatkowo istnieje możliwość założenia klas i zorganizowania całego procesu nauki. Z pewnością ZPE to opcja, której nie można pominąć.

Wśród podręczników obecnych na rynku godne uwagi są nowe zeszyty ćwiczeń do języka angielskiego zawodowego Wydawnictwa Szkolnego i Pedagogicznego. Wydawnictwo podkreśla, iż zawierają one zadania zgodne z nową podstawą programową kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego, dostosowane do konkretnego zawodu, a nie całej branży. Powstały one po konsultacjach z nauczycielami praktykami i zawierają elementy, które mają usprawnić proces nauki oraz uatrakcyjnić lekcje. W zeszytach znajdziemy m.in. infografiki, część „Vocabulary Assistant”, która wprowadza nowe słownictwo, słownik angielsko-polski wraz z transkrypcją fonetyczną oraz ćwiczenia sprawdzające, tzw. *self-check*. Wydawnictwo zapewnia, że ich książka gwarantuje dostęp do żywego języka pokazanego w środowisku pracy. Dodatkowo nauczyciel może bezpłatnie uzyskać dostęp do klucza odpowiedzi, nagrań (dla ułatwienia pracy niektóre nagrania dostępne są pod kodem QR), testów, rozkładów materiału. Plusem są też elementy przypominające reguły gramatyczne. Na tę chwilę dostępnych jest sześć zeszytów do dwunastu zawodów, a przykładowe strony można pobrać ze strony internetowej WSiP.

Dlaczego warto uczyć (się) JOZ?

Kolejny problem, z którym często mierzą się pedagodzy, a który może być najtrudniejszy do przezwyciężenia, to niechęć uczniów do przedmiotu. W minionych latach JOZ był obecny na egzaminach tylko w wybranych zawodach. Dlatego część uczniów, w swoim przekonaniu, uczyła się przedmiotu zbędnego, który nie przekładał się ani na maturę, ani na egzamin

potwierdzający kwalifikacje w zawodzie. Jest to bardzo złe i niesprawiedliwe podejście, ponieważ bez względu na to, czy JOZ jest elementem egzaminu, czy też nie, stanowi on wielki atut na rynku pracy. Możemy śmiało założyć, że firma poszukująca specjalisty do spraw obsługi klienta ze znajomością języka angielskiego chce zatrudnić kogoś, kto będzie swobodnie poruszał się w danej branży na rynku międzynarodowym. Pracownik, który potrafi zarezerwować pokój w hotelu bądź zamówić obiad, niekoniecznie poprawi sprzedaż firmy. Natomiast znajomość języka branżowego z pewnością będzie wielkim plusem dla każdego pracodawcy.

Dodatkowo program Erasmus Plus daje obecnie wielkie możliwości, w tym młodzieży szkolnej i studentom, nauki i doskonalenia znajomości języka obcego w środowisku zawodowym. Możliwe są wyjazdy na staże, praktyki czy tzw. *job shadowing*. Zmiany wprowadzone w programie na lata 2021–2027 spowodowały, że wyjazdy będą łatwiejsze, a samo finansowanie zostało zwiększone. Od roku 2022 każdy absolwent 4-letniego technikum oraz szkoły branżowej II stopnia, posiadający dokumenty poświadczające uzyskanie tytułu technika, nie musi przystępować do egzaminu maturalnego na poziomie rozszerzonym. Ponadto szkoły wyższe mogą uwzględniać wyniki egzaminu zawodowego w procesie rekrutacji na studia. Również sama oferta szkół wyższych pozwala przypuszczać, że znajomość języków obcych, w tym JOZ, będzie coraz bardziej istotna. Można zauważyć trend wprowadzający jednoczesne kształcenie w języku polskim i obcym.

Podsumowanie

Gwarancją skutecznego nauczania JOZ w szkołach branżowych i technikach jest dobrze przygotowana kadra dydaktyczna, która może liczyć na szkolenia, właściwe materiały oraz odpowiednią liczbę godzin przeznaczonych na realizację przedmiotu. Obecnie język obcy zawodowy i nauczyciele go nauczający pozostają w cieniu innych przedmiotów. Potrzebne są zmiany systemowe, które unormują kwestie wzbudzające kontrowersje i pozwolą je raz na zawsze wyjaśnić.

BIBLIOGRAFIA:

- CKE (2021), Aneks do informatora o egzaminie maturalnym. Część ogólna obowiązująca w roku szkolnym 2021/2022, [dostęp: 03.05.2022].
- CKE (2019), Informator o egzaminie zawodowym w formule 2019, [dostęp: 03.05.2022].
- Główny Urząd Statystyczny (2021), Szkoły zawodowe – liczba uczniów w roku szkolnym 2020/2021 wg zawodów szkolnictwa zawodowego, klas oraz typu przedmiotu, [dostęp: 10.01.2022].
- MEN (2019a), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. z 2019 r. poz. 991).
- MEN (2019b), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie (Dz.U. z 2019 r. poz. 1707).
- MEN, ORE (2018), Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum oraz branżowa szkoła I i II stopnia, [dostęp: 03.05.2022].
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2021 r. poz. 1762).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082 oraz z 2022 r. poz. 655).
- Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Język obcy zawodowy, oferta wydawnicza, <www.wsip.pl/jezyk-obcy-zawodowy/>, [dostęp: 03.05.2022].

→ Zintegrowana Platforma Edukacyjna, E-materiały do języka obcego zawodowego, <zpe.gov.pl/a/e-materialy-do-jezyka-obcego-zawodowego/DDXFxFIqD>, [dostęp: 03.05.2022].

MAGDALENA ŚLAWSKA Nauczyciel języka angielskiego i angielskiego zawodowego w Zespole Szkół Budowlanych w Pile. Metodyk, trener, autor i konsultant dydaktyczny w wydawnictwach językowych. Autorka bloga poświęconego językowi angielskiemu zawodowemu.